БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилетингеи

1953 ДЕКАБРЬ 5 СУББОТА № 236 (2921)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

Бо хүн—ССРЭ Конституциязының хүнү.

Социализм тиилээн чурттуң конституциязы —Совет Конституция делгерезинн!

ТИИЛЭЭН СОЦИАЛИЗМНИҢ КОНСТИТУЦИЯЗЫ

ССРЭ-ниң Конституциязының хүнү — бүгү совет улустуң, улус демократиязының чурттарының ажылчы чоннарының болгаш бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң байырлалы. Советтерниң VIII Онза съездизинге 1936 чылдың декабрь 5-те бадылатынган ССРЭ-ниң Конституциязы Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социализмниң чаалап алдынган тиилелгезин хоойлужудуп быжыглаан.

ССРЭ-ниң Конституциязында ССРЭ-ниң ниитилел болгаш күрүне турүгзуун, социализмниң принциптерин, социалистиг ниитилелдиң ашгы талазы-биле турүгзуун, экономиктиг үндезинин, социалистиг демократизмни ханызы-биле илереткен.

Төөгүлүг документиниң онзагай ужур-дузазы болза, ында бистиң чурттың улустарының чаалап алган үүлдерин көргүзүп турары, Советтер чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун, улустуң материалдыг болгаш культурлуг чаагай чоруун үзүктел чокка хандырып турары болур. ССРЭ-ниң Конституциязы ажылдаар, дыштаныр, өөренир, кыраанда база аарааанда, ажыл кылып шыдавастаанда материалдыг хандырылганы алыр эргелерни бүгү хамаатыларга хандырып турар.

Социалистиг демократизмниң принциптерин боттандырбышаан, бистиң Конституциявыс Совет Эвилелиниң бүгү хамаатыларының долу деҥ эргезин оларның национаҥлы болгаш расазы, эр, херээжени ылгал чокка бадыткап турар болгаш херек кырында хандырып турар. Совет кижилер боттарының улуг эргелерин болгаш хосталгаларын магадылап турар. Конституциязы-биле чоргаарланып турарлар. Ол эргелерни болгаш хосталгаларны Коммунистиг партия болгаш Совет чазак камгалап- турарын совет кижилер өөрүшкү-биле билип турарлар. Ол партияның болгаш чазактың бүгү ажыл-чорудулгазы совет улустуң чаагай чоруун болгаш аас-кежиин хандырарынче угланган.

Совет Конституцияның тугунун адаа-биле чурттап эрткен чыл бүрүзү совет ниитилелдиң хөгжүлдезинге, бистиң чуртувустуң коммунизм тиилелгезинче бурунгаар шимчээшкининге чаа чада болуп турар. Бо 1953 чыл болза, ССРЭ-ниң улустарының амыдыралынга онза демдеглелдиг болуп турар. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XIX съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген совет кижилер беш чыл планының үшкү чылын чедиишкинниг күүседип турар.

Совет улустуң чаагай амыдыралының дугайында партия болгаш чазак канчаар-даа аажок улуг сагыш салгаш, ажылчы чоннарның амыдырал деннелин кыска хуусаада улуу-биле бедидеринче угланган чугула шиитпирлерни үндүрген. Ол шиитпирлер совет экономиканың хөгжүлдезинге чаа үе-чада болуп, аар үлетпүрнүң хөгжүлдезиниң дүргген темпилери-биле чергелештир улустуң хереглелдерин шуут бүдүрүп турар үлетпүр адырларын шапкыны-биле көдүрер сорулганы салган.

Бистиң партиявыстың сөглээн сөзү ажыл-херектен кажан-даа чарылбас деп чүвени совет кижилер эки билир. Партияның болгаш чазактың ап чоруткан хемчеглериниң түннелинде бо чылын безин садыг четкизинде чыл планындан 37 миллиард ажыг рубльдиң бараанныры кирген. Бо чылдың он айларында эрткен чылдың ол үезинден 20 хуу хөй бараанныр чонга садыглатынган. Улустуң хереглел барааннырын 1940 чылдыындан 1953 чылда 72 хуу хөйну кылып үндүрер.

ССРЭ-ниң Конституциязының тугунун адаа-биле бистиң чурттың бүгү улустарының экономиказы болгаш культуразы көзүлбээн темпилер-биле хөгжүп, чечектелип турар. Ооң чижээн бистиң областың чижээнден безин көргүзүп болур. Совет Тываның ажылчы чоннары ам тос ажыг чылдарның дургузунда ССРЭ-ниң Конституциязының херелиниң адаанда чурттап турар. Мыя кыска үениң иштинде Совет Тыва Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле болгаш бистиң чурттың бүгү улустарының, бир дугаар эзлчегде улуг орус улустуң дузаламчызыбиле социалистиг чаартылганың оруунче дыка бурунгаарлаан.

Көшкүн болгаш быдаргай чораан араттарның амыдырал хевири үндезини-биле чаартынып турар. Арат болгаш тараачын ажыл-агыйларның 95 ажыг хуузу колхозтарда катышкан. Өрген-даа чок турган черлерде чаагайжыды тутунган колхозчу суурлар тургустунуп, көшкүн араттар чырык, чылыг, культурлуг бажыннарже хөй-хөйү-биле кирип турар. Чүгле бо чылын безин бир мун ажыг арат ажыл-агыйлар сууржулгаже шилчээн. Колхозчуларга амгы үениң нарын техниказы-биле чепсегленген машина-трактор станциялары бараан болуп, оларның күш-ажылын улам-на өөрүшкүлүг болдуруп турар.

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдези-биле чергелештир областа үлетпүрнүң улуг одаглары тыптып турар. Чурт болгаш одалга үлетпүрү чыл келир тудум-на хөгжүп турар. Транспорт, харылзаа, садыг болгаш тудуг ажылы дүрген темпи-биле сайзырап келген.

Көдээ ажыл-агыйда, үлетпүрде болгаш улус ажыл-агыйының өскедаа адырларында күш-ажылды маадырлыг чоруктуң, алдарның болгаш хүндүткелдиң херээ кылдыр көрүп турар чаа кижилер өскен.

Тыва улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка шынарлыг культуразы дүргени-биле чечектелип турар. Совет Конституцияда хоойлужудуп быжыглатынган өөренир эргени тыва улус, ооң аас-кежиктиг уруглары долузу-биле ажыглап турар. Областа 164 эге, чеди чыл, ортумак школаларда 30 мун чыгыы уруглар өөренип турар. Чеди чартык мун арат-колхозчуларның уруглары күрүненің долу хандырылгазында. Өске-даа өөредилге черлериниң, культура-чырыдыышкын черлериниң болгаш медицина албан черлериниң четкизи улам-на калбарып турар.

ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма кады ажылдажылгазының, найыралының ачызы-биле бистиң областың бүгү чедиишкиннери бүгү совет кижилерни өөртүп турар. Совет Эвилелиниң улустарының кады ажылдажылгазы болгаш акы-дунма найыралы совет ниитилелдиң күштериниң үнер дөстериниң бирээзи болуп турар. Ол найырал быжыгып, хөгжүп турунда бистиң улус тиилетирбес.

Совет кижилериниң колхозчу болгаш чогаадыкчы күш-ажылын хандырып турар ССРЭ-ниң Конституциязы бүгү чурттарның ажылчы чоннарын тайбын, демократия болгаш социализм дээш улуг демиселче сорук киирип турар. Делегейниң ажылчы чоннарының тайбын, демократия болгаш социализм дээш демиселиниң чедиишкиннери интернационализмниң угаан-бодалы-биле долдунган совет улусту өөртүп турар.

Коммунистиг партияга баштаткан бистиң чурттың улустары Совет Конституцияның тугунуң адаа-биле коммунистиг тургузуушкуннуң чаачаа тиилелгелеринче бүзүрелдиг бурунгаар чоруп орар.

Механизаторларның белээ

Бүгү-улустуң байырлалы Совет Конституцияның хүнүн Сарыг-Сеп машина-трактор станциязының механизаторлары бүгү ажылчы чон-биле бир дөмей патриотчу күш-ажыл-биле демдеглеп турар. МТС-тиң мастерскаязы декабрьның 3-те 12 тракторларның кэпитал септелгезин доозуп үндүрген.

Коллективте социалистиг чарыштың бирги черин эш Желтухинниң мотор, эш Кондратенконуң трактор септээр бригадалары эзлеп турар.

Күш-ажылга мергежил дээш, кылып үндүрер продукцияның шынарын улам бедидер дээш демиселге коммунист Рубцов, комсомолчу Орлов ышкаш организакчылар коллективте хөй. Мотористтер тракторнуң болгаш комбайнның 23 шимчедикчилерин кылып дужааган. Көдээ ажыл-агый машиналарын кезектеп септээриниң бригадазы 22 сеялкаларны, тракторнуң 27 андазынарын болгаш 7 культиваторларны септээн.

МТС-тиң механизаторлары бүдүн чылда ажылдап турарлар

СТАВРОПОЛЬ. Надеждинск МТС-тиң мастерскаязында ам кижилер чок. Станцияның коллективи ноябрьның эгезинде-ле тракторларның, комбайннарның, андазыннарның, сеялкаларның болгаш өске-даа машиналарның база чепсек-хереклелдериниң септелгезин дооскан. Септелгени 86 трактористер, комбайнёрлар, дарганнар, токарьлар дооскаш, тудуг профессиязын шиңгээдип алырыбиле өөренип эгелээннер. Олар дөрт бөлүк болуп үстүп алган, дашчы, шывыкчы, чазаныкчы, слесарь-монтажник деп тускай эртемнерни өөренип турарлар.

Надеждинскиниң механизаторлары ол бөлүктерге алганы теоретиктиг билиглерин ажылдап берип турары колхозтарда практиктиг ажылдар-биле холбаштырып турарлар. Бөлүк слесарь-монтажниктер «Победа» көдээ ажыл-агый артелиниң үүрмек-бараан фермазында автосугарыкчыны болгаш демир-хуунар шимчедикчилерин тургусканнар. Чазаныкчылар болгаш шывыкчылар хаван, бызаа болгаш аът кажааларының тудугларын доозуп турарлар.

МТС-тиң коъданында тудугнуң улуг шөлү тургустунган. Надеждинскиниң механизаторлары колхозчулар-биле кады даш карьерни ажылдап кылып турар апарганнар. Ам тудуг материалдарының четчир санын ол черинден тып ап турар. Дашчыларның бригадазы машиналар кадагалаар сарайның ханазын салып үндүре бергеннер. Станцияның чаныс-аай мастерскаязының фундаментизин салып эгелээн.

Надеждинск МТС-тиң штады долузу-биле четчелетинген.

Мында ажылчын бүрүзү янзы-бүрү билиглиг механизаторлар болу бергеннер. Бо чорук ажылга сезоннуг болур чорукту узуткаарынга ужур-дузалыг болган. Ам механизаторлар бүдүн чылды өттүр ажылдыг болганнар. Ооң түннелинде МТС-тиң ажылдап берип турары колхозтарда МТС-тиң киришпээни ажыл чок болуп турар. Ылаңгыя 134 механизаторларның киржип турары тудуушкун дыка калбарган.

(СЭТА).

Сочиниң даартагы хүнү

СОЧИ. Сочиниң дыка хөй чурумалдыг булуннарында санаторийлериниң чаа-чаа бажыннары туттунуп, далай вокзалдарының тудуушкуннары дооступ, кудумчулар калбарып, чурттталганың хөй каът бажыңнары туттунуп, парктар, садтар кылдынып турар.

Хоорайлар төлевилелиниң талазыбиле күрүне институту кол эде чаартылганың планын ёзугаар Сочиниң төвүнүң тудугларының схемазын ажылдап кылган. Хоорайның алдыкы талазында чаа төп черни тудуп турар—Навагинская кудумчузу улуг шөлдүг проспект кылдыр хуулар. Шөлдүң төп ортузунга Советтер Бажыңының тудуу туттунар, ооң-биле кожа курорттар эргелелиниң бажыны бедип үнер. Чараш хөй каът бажыңнар-биле калбарган болгаш хөй байлак ногаан үнүштер-биле каастатынган Навагинская кудумчузу демир орук болгаш далай вокзалдары-биле төп шөлду болгаш Советтер Бажыңын харылзаштырар. Чаа төпке садтар болгаш парктар-биле шыптынган үш болгаш дөрт каът чурттталга бажыңнары туттунган турар. Бажыннарның алдыкы каъттарынга магазиннер, уруглар садтары, яслилер турар.

Төптү эде чаартырының планын ёзугаар ам хөй квартиралыг ийи бажыңнарны тудуп турар.

(СЭТА).

Оштуң торгузу

Ош (Киргиз ССР-де). Оштуң торгу кылыр комбинады чоокта чаа садыг организацияларынче дыка хөй чаа өңнүг крепдешинни, шотландикти чоруткан. Бо чылын бүдүрүлгениң коллективи онаалгага көрдүнгенинден дыка хөй чаа пөс чуруктарны шиңгээдип алган. Эрткен чылга бодааргa оон ийи катап хөй продукцияны ажылдап кылган.

Комбинаттың пөс-таавычылары продукцияның шынарын бедидери дээш демисежип турар. Ам барык-ла 90 хуу пөстерни быжыг болгаш эң быжыг будулгалыг кылдыр кылып турар. Сөөлгү үениң дургузунда бирги сорттуг торгуларның бүдүрүп үндүрери үш катап улгаткан.

Конституция хүнүнге алдар болдурган күш-ажылчы эзлчегге турбушаан, Оштуң комбинадының ажылдакчылары чыл планындан ажыр 70 мун ажыг метр пөстү кылып үндүрерин хүлээнгеннер.

(СЭТА).

Келир чылдың үлүүнде

ВИТЕБСК. Витебскиниң бажың хереклелдери кылыр фабриказының коллективи келир чылдың программазының үлүү кылдыр кылганы 7 вагон ишти бажың хереклелдерин Москванын, Минскиниң болгаш Могилевтиң садыг организацияларынче чоруткан.

Фабриканың ажылчыннары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн келир чылдың деннелинден 23 хуу улгатырганнар. Продукцияның бот-үнезиниң пландан ажыр чиигеткенинден 600 мун хире рубль камнатынып алдынган. Бирги сорттуң бажың хереклелдерин бүдүрүп үндүрериниң талазыбиле онаалга барык-ла 7 хуу ажыр күүсетинген.

(СЭТА).

Көдээ Советтериниң даргаларының болгаш секретарьларының семинары

Каа-Хем район Совединиң күүсекчи комитеди суму болгаш суур Советтериниң даргаларының болгаш секретарьларының сес хонук семинарын эрттирген. Семинарга чээрби хире лекцияларны номчаан. Оларның иштинде «Бүгү делегей байдалының дугайы», «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның пленумунуң доктаалын күүседир дээш демиселге көдээ Советтерниң сорулгалары», «Көдээ Советтерниң социалистиг чарыжы», «Советтерниң сессияларын планнаары, белеткээри болгаш эрттирери», «Чонну хүлээп алырын шын организастаары», «Ажылчы чоннарның көдээ Советтерге киирген хомудалдарын болгаш билдириишкиннерин көөрү» деп лекциялар бар. Көдээ Советтериниң ажылының дугайында ол темаларның талазы-биле боттарының дуржулгазын семинарның киржикчилери солушканнар.

Колхозтуң малчыннары

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Талада «Октябрь 30 чыл ою» колхозтуң малчыннары көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң доктаалын база аңаа үндезилээш, чуртка мал ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында партияның болгаш чазактың үндүрген шиитпирин өөренип турарлар. Олар чүгле өөренип турар эвес, харын ол доктаалдарны амыдырал кырынга боттандырар дээш хүлээлгени ап турарлар.

Хой, өшкү фермазының эргелекчизи алдарлыг малчын эш Мөңге кыштаг септелгезин организастыг удуртпушаан, бодунуң ажаап турар 500 хоюнуң кыштагларын хуусаа бетинде шыңарлыг дооскаш, мал чеми сигенни болгаш 5 центнер кужурну кыштагларында белеткеп алган. Ол эрткен чылын колхозтуң 400 хоюндан 409 хураганны ап, азы 400 башты 809 чедир өстүрген. База бо чылын чүгле 9 айларның дургузунда 480 күш-хүннү ажылдап алган. Ынчаарга ажаап турар 500 хоюндан 500 хураганны камгалап алырын, азы 500-тү 1000 баш чедиерин хүлээнген.

Ирттер кадарчызы эш Сандык бо чылын 420 ажыг ирттер бүрүзүнден 2 килограмм ажыг эки шынарлыг дүктү кыргып алган. Ам партияның болгаш чазактың шиитпирин боттандырары-биле ол келир чылын ирт бүрүзүнден-не 2,5 килограмм чедир эки шынарлыг дүктү кыргып алырын хүлээлгеде айыткан.

Мурнакчы хойжу эш Белек бо чылын 400 хоюндан 400 хураганны ап, азы 800 чедир өстүрген болгаш колхозтуң кыштаг септелгезинге идепкейлиг киришкен. База бодунуң ажаап турар 400 улуг хойларының кыштаан шынарлыг септээш, малга сигенни болгаш 4 центнер кужурну белеткеп алган. Эш Белек 400 хоюндан 400 хураганны азы 400-тү 800 баш чедир өстүрерин хүлээнип турар. Өшкү талазы-биле колхозтуң дуржулгалыг малчыннары эштер Маннай 300 өшкүнү 615 баш чедир, Анай-оол 400-тү 805 баш чедир өстүрерин хүлээнип турарлар.

* * *

Хойну тарып боозадырының талазы-биле ажыл база-ла элээн организастыг болгаш чедиишкинниг чоруп турар. Колхозтуң зоотехнии эш Конгарның удуртулгазы-биле колхозтуң хойжу малчыннары 415 хойну тарып боозаткан. Ооң иштинде 300 хойну чинге-дүктүг уксаа-биле, 115 хойну каракуль уксаа-биле тарып боозаткан. Ол ажылга Чадааннаның дуржулга станциязының эртем ажылдакчызы эш Полковникова эртемнин-даа, практиканын-даа талазы-биле улуг дузаны көргүзүп турар.

Колхозчуларның улуг идегели

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң Хендергеде Маленков аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң малчыннары Бегзи, Серенмаа олар колхозка баштай кирген хүнүнден эгелээш-ле ниитиниң ажылы дээш кызымаккайын көргүзүп келгеннер. Оларның мал ажылынга мергежилдиг кызымаан көргеш, 1952 чылда колхозтуң ниитилештиргеи шээр малын малдаарын колхозчулар оларга идегээн.

Колхозчуларның ол идегелин аныяк малчыннар алдарлыы-биле күүседип турарлар. Бо чылын 148 хой, өшкүден 163 анай, хураганнарны олар доруктуруп азыраанныр. Аныяк малчыннар 1953—1954 чылдың кыштаг септелгелеринге эң идепкейлиг киржип, 280 ажыг шээр малының кыштаан хуусаа бетинде шынарлыг септеп дооскаш, чаш болгаш улуг малдың кышкы чемин чогуур өйүнде белеткеп алган.

Эштер Бегзи, Серенмаа оларның кадарып турар шээр малы бо чылдың ноябрьда оолдап эгелей берген. Олар баштай оолдаан 27 өшкүден 27 анайларны камгалап алган болгаш колхозтуң 287 хой, өшкүзүпден 300 чедир анай, хураганнарны алырын, азы 287 башты 590 чедир өстүрерин хүлээнип турарлар.

1954 чылдың тудуунга

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң Хөнделенде Ворошилов аттыг колхозтуң баштаар черинин болгаш ында партия организациязының инициативазы-биле 1954 чылдың колхоз тудуунга 12 мун чудукту белеткээри-биле 90 кижилиг бир бригада организастаан.

Бригаданың бригадиринге эш Тойбаны, бөлүктер удуртукчуларынга эштер Ылдак, Хаппа оларны томуйлаан. Бригадага политик-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдарны организастап удуртурун коммунист эш Ташка дааскаш, 10 хире агитаторларны быжыглаан.

Хой малдың кыштагладыышкынын организастыг эрттирип турар

Малды организастыг кыштадырының чугулазын Чөөн-Хемчик районнуң Шемиде «Большевик» колхоз эрткен чылдарның дуржулгазындан көрген. Колхоз хой малын 9 кезек черде эки белеткетинген кыштагларда тургускан. Ферманың эргелекчизи эш Серен-Доржу 4 чылды улаштыр ажылдап келген болгаш ферманы башкарар мергежилин улам бедидип турар. Малчыннарның амыдырал чурттталгазы дээш үргүлчү сагыш салып турар.

УЛУСТАРНЫҢ УЛУГ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

★ ★★★ ★

Тайга-сыннар аразында чаа, чырык суур

Совет эрге-чагырганың, Коммунистиг партияның хүн-бүрү сагыш салыышкынының ачызы-биле Тываның база бир ырак-узак булуңу — Тожу танытынмас кылдыр чаартынып, сайзырап, оон арат-чоңу ааскежиктиг амыдыралче кирген. Оон тодаргай херечизин «Май 1» колхозтан көрүп болур.

Қыска үениң иштинде колхоз кончуг дүрген хөгжүп, чаартынган. Ында ам чаа колхозчу суур түргустунган болгаш улам өзүп турар. Школа, эмнелге, магазин, клуб, колхозчуларның чуртталга бажыңнары база культура-амыдыралдың тудуглары туттунган. Чүгле бо чылын безин электростанциязының тудуу, колхозтуң баштаар черинин конторазы, ногаа шыгжаар чер болгаш 15 чуртталга бажыңнары кылдынган. Электри күжү-биле хөделир ыяш дилер машина ажылдап эгелээн. Колхозчу суур ам Ильичиниң лампочкаларының чайыннанчак херели-биле шыптынган.

Ол бүгү колхозчуларның күжүбиле, колхозтуң эш Самый-оолга баштаткан тудуг бригадазының кызымаккай күжениишкини-биле чедип алдынган. Муриунда тайга-даскыл кезип, амыдырал эреп чораан, а ам улуг коллективтиң кежигүннери, тудугжулар апарган Севектиң, Мырзажыктың, Мыйычыктың, Моокпаннын, Пирилейниң болгаш өскелериң-даа аттарын колхозчулар хүндүткел-биле адап турарлар. Аныяк колхозтуң суурун сайзырадыр, колхозчуларны чырык, чылыг бажыннар-биле хандырар дээш олар улуг күштү үндүргеннер болгаш үндүрүп турарлар.

Совет Конституциянын бергени хостуг, чоргаар, бай-шыдалдыг, чыргалдыг чуртталгазы дээш «Май 1-ниң» колхозчулары бүгү совет улус ышкаш Коммунистиг партияга, совет чазакка өөрүп четиргенимни илередип, боттарының келир үеинче бүзүрелдиг чоруп орарлар.

И. СКОБЕЕВ,
тудугжу-техник

Колхозчуларның чаагай күш-ажылы

Совет Конституцияда алдын үжүктер-биле бижитинген эргелерин совет кижилер ажыл-ишке сорук киришкин-биле эдилеп турарлар. Күш-ажыл болза, алдарның, макгалдың болгаш маадырлыг чоруктуң херээ деп үвени бистиң колхозчу-тараачыннарывыс медерелдин-биле билип, ону боттарының кызымаккай күш-ажылынга көргүзүп турарлар.

Колхозтуң кежигүннери 1954 чылдың тудуг ыяжынга каш-ла хүннерде 861 ажыг чудукту белеткээн. Орта эш Седен нормазын 200 хуу, Күнгүрүк, Ыгый-оол, Судук олар хүн нормазын 150 хуу күүседип турарлар.

Колхозчу малчын эш Қандан хөй чылдарның дургузунда мал ажылынга байлак дуржулганы шингээдип алганы-биле бо чылын төрээн 296 өшкүлерден 308 анайларны менди ажаап өстүрген. Оларны шынарлыг чылыг кажаа-биле хандырган болгаш мал чеминиң 50 хуузун кыштагда сөөртүп белеткеп алган.

Коммунист эш Манзырыкчының дуртулгазы-биле келир чылдың бедик дүжүдү дээш демисел калбарып турар. «Тиилелге» колхозта Конституцияның хүнүн бедик көдүрлүүшкүннүг күш-ажыл-биле демдеглеп турар.

Х. ТААН-ООЛ,
Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхоз.

Келир үедеги трактористиң сөзү

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ССРЭ-ниң көдээ ажылагыйын улам ынай хөгжүдер талазы-биле эн чугула хемчегларни ап турар.

Бодумнуң төрээн болгаш социалистиг чаартылгазынга, ылангыя оон көдээ ажыл-агыйының шинтпирлиг көдүрлүүшкүнүнге идепкейлиг киржир дээш, партияның кыйгырыын ёзугаар механизация училищезинде өөренип кирген мен. Мону өөренип дооскаш, тракторист болур мен.

Чурттуң кур ховуларын аңдарып, оортан байлак дүжүттерни алырынга кол рольду көдээ ажыл-агыйының эн чаа техниказы болгаш ону шингээдип алган кадрлар шинтпирлээп деп үвени быжыы-биле билип турар мен.

Ынчангаш тракторну болгаш чер ажылының өске-даа нарын техниказын тергиин эки башкарып билир кылдың өөренип алган областың колхоз, совхозтарының ховуларындан кажангызындан-даа артык байлак дүжүттерни алыр дээш демиселге бодумнуң бүгү күжүмнү болгаш билимни берип ажылдаарын бүгү улустуң байырлалының хүнү—Совет Конституцияның хүнүнде база дагын хүлээнип, партияга болгаш чазакка өөрүп четиргенимни илергейлеп тур мен.

С. САНДАН,
механизация училищезинин дыңнакчызы.

Қызылдың башкы институдунуң кончуг эки өөредилгелиг студентилери: (солагай талазындан оң талазынче) Евгения Середкина, Полина Виноградова, Ондар Биче-оол, Надежда Борзых болгаш Шура Монгуш.

Чуруу **С. Феоктистовтуу** болгаш **Г. Сиротинин.**

Аас-кежиктиг өөренип тур бис

Тыванын арткен үезин алгаш көөрге, ол Чөөн-чүктүң ажыл-агый, эртем, культура талазы-биле эн-не хождангай булуңнарының бирээзи болуп, оон чоңу өрү көөр хүнү чок чыгыы карангы-дүмбейге чурттап чораан. Эрткен улуг ырак эвес үеге чедир-ле тыва улустуң национал бижии, школалары, эмнелгелери чок чорааның билир бис. Тыва кижи чүгле бодунуң ожуун долгандыр турар агар-ичигин, самдар өөн долгандыр турар чүүлдерни бодап билир турган. Тыва дылдың словарь фондузунга «эртем билиг», «школа», «чырыдыышкын», «эмнелге», «клуб», «театр», «бажың», «эрге-шөлээ» дээн чижектиг сөстер чок чораан.

Ол ам бистин чонувустуң төөгүде оруу болуп эрте берген. Амыдырал чаартынган. Ол сөстер Тыва дылдың словарь фондузунче быжыы-биле кирген, ол үүлдер тыва кижиниң хүн-бүрү амдыралының чарылбас кезектери болу берген. Тывада оларның четкизи областың бүгү-ле булуңнарында каас-чаражы-биле чектелип турар. Культураның ылаптыг революциязы өскээн, социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культура хөгжээн.

Ол бүгүнү биске совет эрге-чагырга, Ленин—Сталинның улуг партиязы, совет хөй национал-дыг эвилелдиң бүгү улустары, хамыктың мурнунда бистиң улуг акывыс — орус улус берген.

Улус өөредилгезиниң делгем четкизинин иштинде ужур-дузазының талазы-биле улуг черни күрүненин башкы институду эгелеп турар. Тыванын чечектелип өзүп олурар аныяк-чаштарының делгем оруунга ол институттуң ойнаар ролюн чугаалаваска-даа билдингир. Институттуң ажытынгайының баштайгы чылындан эгелеп, оон сургуулдарының бирги чыылдазының студентизи болур аас-кежик, он-он тыва оолдар, кыстар-биле кады, меңээ база таварышкан.

Институтта тыва дыл болгаш литератураның, орус дыл болгаш литератураның, физика-математиканың салбырлары ажылдап, ында келир үениң ийи үс чээрби беш башкылары өөренип турар. Оларның иштинден үс кижи бо өөредилге чылы төнерге башкылап үнер. Оон ангыда ам ийи үс хире кижи институттуң заочниктери болуп өөренип турар.

Студентилериниң аразында боттарының өөредилгезинге тергиин болгаш институттуң хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржип турар эштер хөй. Оларның саныга, чижээ, Б. Ондар, Б. Чюдюк, А. Монгуш, Д. Самара, К. Конга, Н. Блинова, Т. Масалапова, Н. Богданова, Т. Суворова, Р. Серова, Ж. Серёдкина, Ф. Табаев болгаш оон-даа өскелер кирер.

Совет Конституцияның кижилерге шаңнаан улуг эргелерин ажыглап четирбишаан, бистиң институттуң студентилери өөредилгезин улам-на экижидип, чоннуң башкылары болуп үнер даартағы хүнүн чоргаарал-биле, ынакшыл-биле болгаш харыысалганың бедиинден бодап турарлар.

Б. ШАКТАР-ООЛ.

Көдээ ажыл-агыйның Бүгү-эвилел делгелгезиниң кандидады

Бин-Хем районда «Искра» колхозта хаван ажаакчызы Мария Терентьевна Суворованың ады чүгле ол районда эвес, областа база билдингир. Ол хаван фермазында алды чыл улай ажылдап турар. Мария Терентьевна бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле болгаш зоотехник база ветеринар тускай өртемнилерниң идепкейлиг дузаламчызы-биле база бодунуң ажылынга мурнакчы малчыннарның, совет өртемниң чедишкиннерин шингээдип ап турган, ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниң херээнге кайгамчыктыг көргүзүглерни чедип ап турар.

Хаван ажаакчызы эш Суворова 1951 чылда төрүүр хаван бүрүзүнден 24 хаван оолдарын алган болгаш оларны доруктурган, ол ышкаш 1952 чылда база бедик көргүзүглүг болган: төрүүр хаван бүрүзүнден 17 хаван оолдары алдынган, 1953 чылдың он айларында төрүүр хаван бүрүзүнден 18 хаван оолдары ажаап алдынган. Эш Суворова хаван фермазынга ажылдап келгенде бээр 1500 ажыг хаван оолдарын өстүрген болгаш колхозка 120 муң ажыг рубльдин орулгазын берген.

Мурнакчы хаван ажаакчызы бодунуң ажылын чүгле хөй хаван оолдары ажаап алыры-биле кызыаарлавайн, хаван оолдарының эъткир, өзүүчел, немей өзер деңзиэн улуг болурунче база кичээнгей салып турар. Бир эвес мурнунда ай пазылыг хаван оолдары 5—6 килограмм деңзилиг турган болза, 1953 чылда ай назылыг хаван оглу 8—9 килограмм деңзилиг турарын ол чедип алган. Мурнакчы хаван ажаакчызының хөй чылдарда ажылының дуржулгазы-биле алырга, бүдүрүкчүлерни болгаш төрүүр хаваннарны шилип алыры, бүдүрүкчүлерниң болгаш төрүүр хаваннарның эдержилгезин организастаары, оларның чемгерилгезин, ол ышкаш бүдүрүкчү хаваннарның денгилделиг турарын үргүлчү хайгаарап турар. Эдержилгеге киирер бүдүрүкчүлерни ай бурунгаар арбыдаткан хемчээлдиг рацион өзугаар чемгерип эгелээр. Оларга бээр чемнериин дүн-хүн иштинде рациону концентрастардан, корнеплодтардан, тараа кудуруудан, чымчадып хөөткен тараадан тургустунар.

Төрүүр хаваннарның аарый бээр болгаш ара салыптарын болдурбазы-биле оларны баксыраан, доңа берген чемнер-биле чемгерерин, соок суг-биле суггарарын болдурбайн турар.

Хаванның иштинде чаш төлүүнүң өзүлдезиниң эн чугула үези оон дөртку айы болур, ынчангаш бөөс хаваннарга ол өйде немелде чемнерни, белоктуг чемнерни немей бээр аваар.

Мария Терентьевна салгакчы аныяк бүдүрүкчүлерни болгаш аныяк төрүүр хаваннарны шилип алырда оларның ада-не талазы-биле төөгүзүн база хайгаарап көрүп турар. Чижээлээрге, үре-төлгүрү, сүттүү, эмнинин хөй допшулуу, өзүүчели, уксаалыг шынары, бүдүжүнүн быжыг шынарлыы, кадынын байдалы болгаш ол чергелиг өске-даа шынарларын өөренип көрүп турар.

Мурнакчы хаван ажаакчызы хаваннарның чылда ийи чедир оолдаарын, төрүүр хаван бүрүзүнден 20 чедир хаван оолдарын ажаап алырын бодунуң кол сорулгазы кылдыр санап турар. Оолдаарынга чедир недель хире үе арткан турда, ону дораан тускай черге ангылаар. Оол эмзирер хаваннарның шын чемгерилгези дыка ужур-дузалыг.

Хаван оолдаан сөөлүнде 4—6 шак болганда ону чылыг, арыг суг-биле суггарар, а алды шак болгаш сугга хоюткан далган-биле чемгерер, бир бээрде 200 грамм хирени бээр. Оол эмзирер хаванны 5—6 хонгаш чемгерилгенин бүрүн рационунче киирер, ынчалза-даа баштайгы 10—15 хонукта ону суук чемнер-биле колдап чемгерер.

Чамдык эмиг хаваннарның сүдү эвээш болур. Ындыг хаваннарның эмнин үргүлчү көөр, массажтаар (сыйбаар), ынчаарга сүт бестерининг ажылы идепкейжир.

Чаа төрээн хаван оолдарын тускай корзинкага ажаар, хүнде 20-ден эвээш эвес иезинге берип эмзирер, бичии, кошкак оолдарны иезиниң мүнүү, сүткүр допшуларынга быжыглап өөредир, а улуг шыырактарын сонгу допшуларга чаңчыктырар, чамдык иелер оолдарын бодунуң сүдү-биле четче хандырып шыдавас болза, оолдарга чаа сагган сүттү бээр. Оон ынай хаван ажаакчызы кижи бичии оолдарның иезиниң аазын канчап-ла өйну эмген турарынче кичээнгей салыр. Хаван оолдарын он хонгаш-ла чемге өөредип эгелээр. Сураглыг хаван ажаакчызы ол бүгү ажылдарны кызымак, билдилиг кылып турар.

Мария Терентьевна чылдын-на мунуң ажыг күш-хүннерин ажылдап ап турар. Ол чүгле 1952 чылда безин 200 пуд тараа, хөй продуктуну болгаш акшаны ажылдап алган.

Қызымаккай, ак-сеткилдиг ажылы дээш хаван ажаакчызын колхозтуң баштаар чери каш-даа удаа шаңнаан. Ам Мария Терентьевна Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге баар кандидаттарның бирээзи.

Л. НИКИТИН.

УЛУГ ХООЙЛУНУҢ ХЕРЕЛИНИҢ АДААНГА

М. ПАХОМОВ,
область Совединиң күүсекчи комитединиң секретары.

Советтериң VIII Онза Съездизинге ССРЭ-ниң чаа Конституциязын (Үндезин Хоойлузун) бадылаандан бээр ам он чеди чыл эрти. ССРЭ-ниң Конституциязының хүнү — совет улустуң, улус демократиязының чурттарының ажылчы чоннарының болгаш депшилгелиг бүгү кижи төөрелгетенниң ёзулуг байырлалы.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязы Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алганы социализмниң төөгүлүг тиилелгелерин хоойлужудуп бадыткаан. Хөгжүлдениң чаа үе-чадазынче, социалистиг ниитилелди тургузарын боттандырып доозарының болгаш Коммунизмче чоорту шилчииринин үе-чадазынче ССРЭ кирген деп, бүгү делегейге төөгүлүг ол фактыны Конституция демдеглеп чарлаан.

ССРЭ-ниң Конституциязында социализмниң принциптериниң, ССРЭ-нин ниитилел болгаш күрүне тургузуунун, социалистиг ниитилелдин экономиктиг базизинин болгаш ангы талазы-биле тургузуунун, ылалбак делгеренгей, туюлунга чедир социалистиг демократизмниң эртем ёзугаар ханы характеристика-шинчилелин берген. Ол төөгүлүг документиниң онза ужур-дузазы үүдел дээрге, ССРЭ-ниң улустарының чаалап алган үүлдерин, оон илергейлеп көргүзүп турарында. Советтер чурттунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун, улустуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культуразының үзүктел чок өзүлдезин херек кырынга хандырып турарында болур.

Бистиң чуртувуска капитализмниң узуткатынганының болгаш социалистиг ниитилелдиң тиилээнинин фактызы ССРЭ Конституциязының үндезин суурунда чыъдып турар. Помешиктериниң болгаш капиталистериниң эрге-чагыргазын дүжүр октаанының болгаш пролетариаттың диктатуразын догуннадып тургускаанының түңнелинде тывылган ажылчыннарның болгаш тараачыннарның Совет күрүнези хосталган улустарының социалистиг ниитилелди тургузары дээш демиселинге күүлүг чепсек болган. Совет эрге-чагырга ажыл-агыйның капиталистиг системазын болгаш бүдүрүлгениң чепсек-хереклерининге хуу өнчүнү узуткаан, кижини кижи мөлчүүр чорукту чок кылган. Совет черге ажыл-агыйның социалистиг системазы тиилээн, чаа ниитилел тургузуунун эглиш дивес экономиктиг үндезини болур бүдүрүлгениң чепсек-хереклерининге социалистиг өнчү бадыткатынган.

Экономиканың талазынга болган өскерилгелерге дүүштүр совет ниитилелдиң ангы талазынга тургузуу база үндезини-биле өскерилген. Бистиң чуртувуска мөлчүкчү ангылар кажан-даа турбас кылдыр узуткатынган. Бисте ажылчыннарның аңгызы биле тараачыннарның аңгызы арткан, интеллигенция арткан, олар коммунизм дээш демиселге ниити эрге-ажыктар-биле тутчуп холбашканнар.

Адаанашкак аңгылары чок чуртка бир аңгыны өске аңгының бастып, дарлаар чоруу турбас, ындыг болганда, национал өжээннешкек чорук болгаш национал дарлал турбас. Эртемниг коммунизмниң үндезин салыкчыларының ол дугайты гениалдыг баш бурунгаар көргени бистиң чуртувуста херек кырында боттуг үүл болу берген. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели болза, хостуг болгаш ден эргелиг нацияларның кажан-даа көстүп көрбээн найыралының болгаш кады ажылдажылгазының үлегер-чижээ болуп турар.

Эрге-чагырга ажылчы чоннарның холунда турар чурттун Конституциязы буржуаз конституциялардан үндезини-биле ылгалдыг, улустуң эргелерин ханы хүндүлээриниң ёзузу-биле ол сицниккен. Ол Конституция чурттуң ажыл-агый, хөй-ниити, күрүне болгаш культура амыдыралынга бүгү нацияларның болгаш расаларның ылаптыг-ла демократтыг деп эргелиин хандырып турар.

1918 чылда-ла баштайгы Совет Конституцияның талазы-биле В. И. Лениниң чугаалааны болза, ол конституция «...бүгү делегейниң пролетариаттың идеалларын илергейлеп турар». Ону ССРЭ-ниң улуг Конституциязынга хамаарыштыр ам улам улуг үндезин барымдаа-биле чугаалап болур. Оон чаагай херели чер бөмбүрзээниң бөдүүн кижилериниң чүректери чылыдып, бүгү делегейге тайбын, демократия болгаш социализм дээш чүткүлдүг демиселче оларны сорук киирип турар.

Коммунизмни тургузарынче чедишкинниг бар чоруур чурттун улуг хоойлузунуң херелиниң адаанда национал айтырыг чайыннандыр шинтпирлетинген, ол чорук хөй национал-дыг совет улусту пролетаржы интернационализмниң, акы-дүнмалышкы кады ажылдажылганың болгаш бот-боттарынга дузалажырының ёзузунга кижизиткен Коммунистиг партияның ленинчи-сталинчы мерген угаанныг политиказының улуг тиилелгези болур.

Национал дарлалды узуткааны болза, шаанда күлдандырып чораан улустарның национал чаагайжылыр төрүүнерининге чедирип келген. Буржуаз нацияларның өскүткени эптеш чок ангы өөрүлдээлериндеп хостуг чаа, социалистиг нацияларбистиң чуртувуста эрги, буржуаз нацияларның бузулган орнунга тыптып хөгжүп келген.

Тыва улус, Совет Эвилелиниң бүгү-ле улустары-биле бир дөмей, бодунуң амыдыралчы күштерин Коммунистиг партияның идеяларының төттүнмес үндезин дөстеринден, бистиң чуртувустуң улустарының бузулбас найыралындан ап турар.

ССРЭ-ниң улустарының найыралдыг өг-бүлезинге Тыванын ажылчы чоннарының чурттап эгелээнинден бээр үүгле тос чыл эрткен, ынчалзадаа олар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү талаларынга бо кыска үениң иштинде кайгамчык улуг чедишкиннерни чедип алганнар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртулгазы-биле, болгаш ССРЭ-ниң бүгү улустарының дузаламчызы-биле Совет Тыва бодунуң улус ажыл-агыйының социалистиг чаартылгазының болгаш ажылчы чоннарының угаан бодал хөгжүлдезинин оруунга дыка ырак бурунгаар базымны кылган.

Областың улус ажыл-агыйының кол адырлары—мал болгаш чер ажылының хевир-шинчизи танытынмас кылдыр өскерилген. Арат болгаш тараачын ажыл-агыйларның 95 хуузу колхозтарда катышкан. Көдээ ажыл-агыйның мергежээн тускай эртемниг кадрлары-биле хандыртынган, бирги чергениң техниказы-биле чепсегленген машина-трактор станциялары оларның эдилелинде ажылдап турар.

Партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак бистиң областың көдээ ажыл-агыйын көдүрүп хөгжүдериниче хүн-үргүлчүнүн кичээнгейин салып, Тыванын көдээ ажыл-агыйын Совет Эвилелиниң мурнакчы областарының деңнелинге дүрген чедирер дээш чеже-даа акша-хөреңгилерни харамнаамайн турар.

Чүгле 1953 чылда безин область бюджединиң талазы-биле көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге (эргелеп баштаар аппаратка киреринге санаваска) 8,3 миллион рубльди үндүрүп берген. Колхозтарга ниитиниң ажыл-агыйын хөгжүдер кылдыр 5,3 миллион рубльдин үр хуусаалыг чээлизин, оон иштинде мал ажылынга—2,5 миллион, электрижидилгеге бүдүн чартык миллиондан хөй рубльдин узун хуусаалыг чээлизин берген. МТС-терге болгаш колхозтарга хереглээри-биле дыка хөй санныг көдээ ажыл-агый машиналарын, чепсектерин болгаш транспорт хереклелдерин чыл бүрүде үндүрүп берип турар. Көдээ ажыл-агыйны мергежилдиг кадрлар-биле четчир кылдыр хандырар төлээде областа көдээ ажыл-агый школалары болгаш курстары организастатынган. Оон-биле чергелештир, тускай бедик эртем-мергежилдиг кадрларны чурттуң өске областарындан чорудуп берип турар. Чижээ, мырынай-ла чоокта чаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Тыва автономнуг областың МТС-терининге ажылдаар кылдыр тускай эртемниг 60 кадрларны Свердловск областан чорудуп бээр деп шинтпирлээн.

Партияның болгаш чазактың соксаал чок дузаламчызының ачызында колхозчу бүдүрүлге улам-на бедик көдүрүп сайзырап турар. Ниитиниң малының баш саны дүрген өзүп, продуктулуу бедип турар. Областың малының баш санының кызырлыры бо чылын чүгле соксаал эвес, харын-мал өстүрериниң планы элээн ажыр күүсеткиннеп. Тарылга шөлү калбарып, тараа культураларының дүжүттүү бедип турар. Тыванын араттарының шаанда калжан-даа өстүрүп, хөгжүдүп чорбааны хаван, куш ажылы болгаш ногаа ажылы дээн чижектиг, ажыл-агыйның ол хире бедик орулгалыг адырлары колхозчу бүдүрүлгеде тыптып келгилээн. Бин-Хем районнуң «Қызыл тараачын», Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук», Каа-Хем районнуң «Тиилелге» болгаш «Большевик» колхозтары чижектиг көдээ ажыл-агый артельдеринде орулга болгаш колхозчуларның күш-хүннериниң өртек-үнези чыл келген тудум-на бедип турар.

Колхозчу бүдүрүлгени көдүреринин болгаш колхозчуларның материал-культурлуг чаагай байдалын бодидериниң оруунда улуг доткарлыг үүл болза, ам-даа элээн хөй араттарның амыдыралының көшкүн байдалы болур деп үвени барымдалааш, партия болгаш чазак көшкүн чоннуң сууржуң амыдыралче дүрген шилчин киреринге болгаш амыдыралын чаагайжыдарынга дузалаар дээш бүгү-ле үүлдерни кылып турар.

Чуртталга бажыннарын тударынга чыл бүрүде аажок хөй санныг ыяш материалдарын халаска берип турар. Областың колхозтарынга хереглээри-биле тудугнуң яизы-бүрү материалдарын киир сөөртүп турар болгаш чыл бүрүде улуг түнүг чээлини берип турар. Чижээ, үүгле 1953 чылда безин колхозчуларга 2 миллион рубльдин үр хуусаалыг чээлизин тывыскан, оон төлевириниң 30 хуузун күрүне бюджединиң күселибиле дуглаар.

Ынчангаш, күрүненин дузаламчызы-биле колхозтар болгаш колхозчулар боттарының чаа суурларынга база мал фермаларынга бүдүрүлге, культур-амыдырал талазы-биле оран-саваны тутпушаан, чуртталга бажыннарын база кылып ап турарлар. Чүгле бо чылын безин 1000 ажыг арат ажыл-агыйлар чурттаганын чаа бажыннарынче көжүп кирер.

Көдээже электри чырыы болгаш колхозчуларның бажыннарынче Ильичиниң лампочкалары чыл келген тудум-на улам хөйү-биле кирип турар. Көдээ ажыл-агыйның хөг-

С. САРЫГ-ООЛ

Маадыр иениң сөзү

1.

Дөгере-ле дериг шыпкан
Дөрт-беш өрээл ортузунда
Суулаан хоолуг роялдың
Шупту хылын уран суйбап:

Шолбан ышкаш оду чайнаан
Шоваа, топтуг карактарлыг,
Сегелинде сыртылааштыг
Сергек оолчук ойнап олур.

Чолдугларның, күштүглериң
Чоргаар, эрес күзел, соруу —
Хөглүг, омак совет ырлар
Хөгжүмчүге үдедип тур.

Хажыызында диванда бир
Кадай кижи ону дыннап,
Шынны мактаан ие хөңнү
Шырайында илдең орган.

Үр-ле дыңнаан. Эжиктен бир
Үележии кадай келди:
Хөгжүмчүвүс шакче көргеш,
Хөлзей аарак маңнап үндү.

2.

— «Хөөрежиксээш келдим, куда
Хөгжүм дыңнап ордуң бе—деп
Ам-даа таалаан дыңнакчыдан
Айтырбышаан олурупту.

— Уруум оглу—хөгжүмчүмнүң
Уран тоолун—ырын дыннааш,
Таалап, ханып олурдум — деп
Таачын кадай хүлүмзүрду.

— Ажы-төлүң чеже четкен,
Ажыл-ижиң кандыгыл моң?
Хөөреп көрем, харын куда,
Көрүшпээ-ле үр-даа болду.

— Марс оглум ойнап орда,
Магадап-ла ханмас-тыр мен!
Шак бо турган роялга
Шагда болза тейлээр боор мен.

Эртен инек сагган кыс дег
Эптиг, чараш апаар-дыр ийн,
Омак, хөглүг, күштүг үннер
Ооң таныш өңнүктери.

Хөөреп-даа үүнү хөөрээр
Хөгжүм дыңнап таалааштын,
Ырак, чоокку үем сактып
Ыглай чазып ордум кудам.

Он бир санныг оолду, кысты
Кызып чоруп азырадым.
Оларның ам онча санын
Кырган кижи тыппастадым:

Москвада, Кызылда дээр,
Башкы-даа бар, эмчи-даа бар:—
Арбан туржук, суму чыгам
Арбын-көвей өзүп барган.

Уруум, күдээм албанында,
Уруглары школада.
Аалдап келген кырган мени
Ам-даа тур дээш салбас-тырлар.

3.

Уруглары энмежок хөй,
Улуг уруум эмчи бо-дур.
Мону мынчаар чурттай бээр деп
Бодаар туржук дүжевээн мен.

Амгы шаг дег мындыг элбек
Аъш-чем ынчан кааа турар,
Аваларны шаңнаар туржук
Адың безин «херээ чок» дээр.

Эдир ышкаш кидис шыпкан
Эзги дег хана көстүр,
Көрген, билген чүве-даа чок,
Көшкүн арат ие чордум.

Аныяамдан эгелээш-ле
Авай дирткен алдарым ол
Өөрүшкүлүүм, чоргааралым
Өөмге сынмас ажы-төлүм.

Согааш тараа, хууңда тарак
Чаңгыс чиирге чедишпейн баар,
«Соксаңар» деп деннеп, өйлеп
Чаңчап ора чемгерер мен.

Ажы-төлдүң орбак-дыдыы,
Аштап келир аакталыы —
Авазының амыр көрбес.
Аар-берге чүктешкизи.

Чурук, бышкак эттеп, кожуп
Чучак, чөргек, бопук кылып,
Ааржы, курут, хевек-биле
Амыланып чораан чүве.

Уруг-дарыг сылданы бээр
Уйгу безин удуур эвес,
Хогган, чалаан лама, хамга
Хокшулундан үзүп бээр сен.

Ынчаардагы Хемчик бажы
Ышкам, кызаа сагындырар:
Карацгыда ыглаан чаш үн
Хаяларга чаңгыланыр.

4.

Амгы шагда иелериң
Аас-кежиин чүге деңнээр!
Эрги шагны көрбээн кыстар
Эки билбес,—дыка чоргаар.

Ава боду шулу билбээн
Аная-ла орда албан черден:
«Чазак чери—Москвадан
Шаннал келди, барып ал» дээр.

— Баштай удаа мени кел дээн
Барып чадап—пат-ла кайгап:
Хемчивистен Москваның
Хериизин-даа бодап кээр мен.

Чогуур черден чалап турда,
Чорбас эвес —чеде бердим:
Иелериң хавыяазын
Ийи хоолдан хүлээп алдым.

5.

Ленинниң чуруун чураан
Илиг кылын акша сунду:
Айлар санай, барып алыр
Акшаң бар деп айтып берди.

Аар-бергээ, түрегделге-даа
Ажырбайн чораан чүрээм
Шак ол орта өөрүшкүден
Чарлы бер-ле часкан ийик.

Харлыккаштың каткым келир,
Карак чажы көңгүс-ле боъш,
Чүс-чүс бодал чүрек долу
Чүве сөглеп чадап кагдым.

— Четирдим-не, четирдим!—деп
Чевен-даа бол ол-ла сөзүм
Чүрээм эң-не ханызындан
Чүс-чүс катап дапкырлаан мен.

Совет чазаам берген белээ
Торгу-биле оглум чөргеп,
Өөрүшкүнүң ынакшылдың
Өпей ырын ырлап чор мен.

Хорагай ашактың аас-кежии

Кырган Хорагай ашак шаанда кандыг-даа хостуг эрге чок, феодалдарга чалчалап чораан. Ядыы түренги Хорагай чырыткылыг хостуг амыдралды көрбейн чораан. Ам Хорагай Өвүр районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү. Совет Конституцияның совет кижилерге берген эргелерин ол миллион-миллион кижилер-биле бир дөмей эдилеп чурттап турар.

Шаанда Торгалыгга самдар кара кидис өглер турган боордан башка, каас, чырык, чылыг бажыннар чок турган болза, ам ажыл-агыйның, культураның төвү—чаа суурлар тургустуна берген. Ол суурларны тудуп кылырынга эш Хорагай идепкейлиг киришкен болгаш үндезилекчилериң бирээзи. Назылап кыраан болза-даа, колхозтуң мурнакчы бызанчыларының бирээзи, хүн-бүрүде үлүг нормазын 110—120 хуу күүседип турар.

Совет Конституцияның ачызында Хорагай ашак күш-ажылы-биле улуг алдарны чаалап алган. Облкүүскомнуң Хүндүлүг бижии-биле ийи удаа шаңнаткан. Колхоз баштаар чери ийи өрээл бажыңны берген. Бажыңның чанында ногаа, картофель чүүлдерин тарып, оон эки дүжүттү ажаап алган болгаш байлак амыдырал-биле ол чурттап олурар.

— Алдан беш чылдың иштинде кандыг амыдыралды, кандыг хоойлуну көрбээн дээр мени, Совет алдын хоойлунуң чырык херелиниң адаанга чурттаар аас-кежиктиг болдум—деп Хорагай ашак чугаалап олурар.

М. МИРЧИН.

Суму Советтериниң даргаларының семинары эрткен

Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннар депутаттарының район Советтериниң күүсекчи комитеди сумулар Советтериниң даргаларының 3 хонуктуг семинарын эрттирген.

Аная ССРЭ-ниң Дээди Советиниң V сессиязының шиитпирлерин, сессияга эш Г. М. Маленковтуң чугаазын болгаш СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалын тус-тус лекциялар-биле таныжып, оларны амыдыралга боттандырар сорулгаларны чугаалажып эрткен.

Ол ышкаш суму Советтериниң организас-массалыг, ажыл-агый болгаш сан-хөө ажылдарының талазы-биле дуржулга солчуушкуну, тускай лекциялар база болган.

(БИСТИҢ КОРР).

Пакистанның чазаанга СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ НОТАЗЫ

Бо чылдың ноябрь 30-де ССРЭ-ниң Пакистанда элчини А. Г. Стеценко Пакистанның даштыкы херектер министриниң хүлээлгезин күүседип турар Дж. А. Рөхимге баргаш, аная мындыг уткалыг нотаны дамчыдып берген:

«Пакистанның девискээринге америк ужар-чүүлдүң шериг базаларын тургузарын көрүп турар дугуржулганы кылыр дугайында Пакистанның чазаа биле Американың Катышкан Штаттарының чазаанның аразында чугаалажыышкыннар чоруп турар дээрзиниң дугайында сөөлгү үениң дургузунда янзы-бүрү чурттарның парлалгаларында, ооң иштинде америк-даа парлалгада дыңнадыглар көстүп келген.

Оон-биле холбаштыр Пакистанның чазаа биле АКШ-тың чазаанның аразында үстүнде сагындыртынган чугаалажыышкыннар дугайында айтырыгга хамаарыштыр АКШ-тың чамдык шак ындыг чугаалажыышкыннар бар болуп турарын ойталавайн турар медеглелдери боттарынче кичээнгейни ээлдирип турар.

Оон аңгыда Пакистанның чазаа биле АКШ-тың чазаанның аразында Пакистанны Ортаакы Чөөн-чүкке агрессчи шериг блогун тургузарының планнарынга катыштырарының дугайында айтырыгның талазы-биле чугаалажыышкыннар база болуп турар деп медеглелдер-даа парлатынгылаан.

Пакистанның девискээринге, тодаргайлаарга, ССРЭ кызыгаарларының чоогунда турар районга америк ужар-чүүлдүң шериг базаларын тургузарының база Ортаакы Чөөн-чүкке айытынган блокту тургузарының планнарынга Пакистанны катыштырарының дугайында дугуржулгалар бир тээ Совет Эвилелиниң айыл чок чоруунга дорт хамаарылгалыг болганда, сагындыртынган чугаалажыышкыннарның дугайында дыңнадыгларны Совет Эвилели сагыш амыр көрүп шыдавас дээрзинче Пакистанның чазаанның кичээнгейин угландырары эргежок чугула деп Совет чазак санап тур.

Совет чазак үстүнде тайылбырлатынган үүлге хамаарыштыр Пакистанның чазаанның тайылбырын алырын күзээн ийик».

(СЭТА).

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫНЫҢ ЧУРТТАРЫНДА

Кыдаттың оттулар чүүл үлетпүрүнүң хөгжүлдези

ПЕКИН. Кыдаттың ажылчы чоннары совет тускай эртемниглериниң акы-дуңма дузаламчызынга даянып алгаш, чурттуң оттулар чүүл үлетпүрүн катап тургусканын «Женьминьжибао» солун бижип турар. Хөмүр даш, нефть болгаш энергетика үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринге бүдүрүлгени чаартып тургузарының талазы-биле хемчеглерни чорудуп, бүдүрүлгениң чаа техниктиг чорудулгаларын калбартып, Совет Эвилелиниң байлак дуржулгазын ажыглаан. Оон аңгыда чуртта оттулар чүүл үлетпүрүнүң чаа элээн хөй улуг-улуг бүдүрүлгелери туттунган. Ляоюанда болгаш Хэганда чаа хөмүр даш шахталарын ажыглалда дужааган, Фусинде— хөмүр даш болбаазырадылгазының чери болгаш чаа туттунган база алгыткан электростанциялар ажытынган.

Оон түннелинде 1952 чылда чуртка хөмүр даш тывыжы болгаш электроэнергия ажылдап алышкыны 1949 чылдыынга дөмейлээрге, ийи ажыг катап, а нефть тывыжы—үш ажыг катап өскен.

Кыдат Улус Республиканың дүрген өзүп турар улус ажыл-агыйы улам-на хөй оттулар чүүлдү негеп турарын ол солун айтып турар. Чурттуң улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң хереглелдерин хандырар сорулга-биле оттулар чүүл суурун улам ыңай хөгжүдерин болгаш оттулар чүүлдүң янзы-бүрү хевирлериниң бүдүрүлгезин улгатырарының талазы-биле чугула хемчеглер айытынган.

Кыдат Улус Республиканың оттулар чүүл министерствозунуң чоокта чаа парлаан илеткелинде айтып турарын ёзугаар алырга, бо чылын оттулар чүүл үлетпүрүнге күрүнениң капитал салыышкыннары эрткен чылдың капитал салыышкыннарындан 2,4 катап ажып турар. Ол акша-хөөрөнгилер-биле хөмүр даш, энергетика болгаш нефть үлетпүрүнүң 70 улуг бүдүрүлгелерин тудар. Оон аңгыда хөмүр даш болгаш нефть тывыштыг чаа черлерни дилеп тываның талазы-биле ажылдарны, Хуанхэ, Ханьшуй болгаш өске-даа хемиериниң бассейннеринге келир үеде гидроэнергетиктиг тудуглар турар черлерге гидрографиктиг болгаш геология шинчилелдериниң ажылдарын калбаа-биле чоруткан.

(СЭТА).

Мал ажылының айтырыгларының талазы-биле Венгрияда съезд

БУДАПЕШТ. Мал ажылының айтырыгларының талазы-биле съезд Будапештиде ажытынган. Ол съездиде эртемденнер, МТС-тернин, госхозтарның болгаш чер ажылдыг бүдүрүлге кооперативтериниң мурнакчы агрономнары болгаш зоотехниктери, малчыннар киржип турар. Съездиниң ажылында ол ышкаш Совет Эвилелиниң, Чехословакиянын, Польшаның, Герман Демократтыг Республиканың болгаш Болгарияның эртемденнериниң төлээлери база киржип турар. Съездини академик Реже Маннингер ажыткан. Оон соонда ССРЭ-ниң Көдээ ажылагый министерствозунуң болгаш Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый академиязының мурнундан академик В. М. Юдин байыр чедирген. Съездиге ол ышкаш Чехословакияның болгаш Польшаның эртемденнериниң төлээлекчилери байыр чедиргеннер. Съезд болза, мал ажылының айтырыгларының талазы-биле элээн каш илеткелдерни, ооң иштинде совет эртемденнериниң илеткелдерин чугаалажып көрген.

(СЭТА).

Братиславка В. И. Лениниң музейниниң ажытынары

ПРАГА. Словакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң президиуму Братислав хоорайга В. И. Лениниң прага музейниниң салбырын ажыдар дугайында шиитпирни үндүрген.

Братиславта В. И. Лениниң музейниниң салбыры В. И. Лениниң мөчээн хүнүнден бээр 30 чыл болган оюн таварыштыр ажытынар.

(СЭТА).

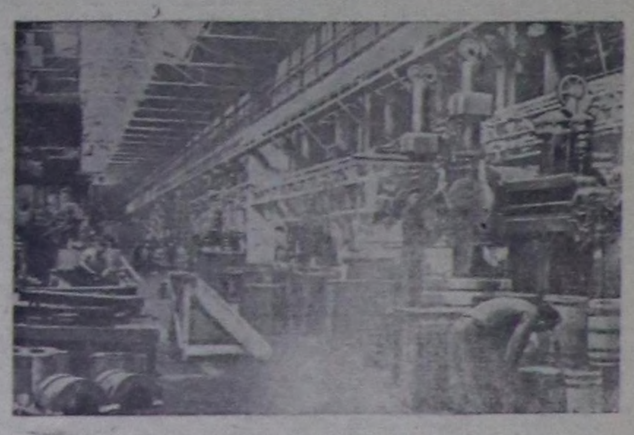

Дайын шүүделиниң төлевири кылдыр ССРЭ-ниң өнчүзүнге шилчитинген Германияда 33 бүдүрүлгелерни Герман Демократтыг Республиканың өнчүзү кылдыр 1954 чылдың январь 1-ден эгелеп Совет чазактың халаска шилчидип бээр дугайында медээни ГДР-ның чону улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган.

Чурукта: ГДР-ның өнчүзү кылдыр шилчитирер Магдебургтуң Георгий Димитров аттыг аар машина тудуушкунунуң заводунуң цехтериниң бирээзинде.

Чуруу Центральбильдин.

ЧЕТИРДИМ ДИВЕС АРГАМ ЧОК

Бистиң өөвүс ишти шупту он бир кижи. Ада-нем болгаш ийи утбаларым колхозта. Олар Өвүр районга «Коммунизмче орук» колхоз тургустунуп эгелээри билек-ле аная бир дугаарында киргеннер.

Мен бо чылын Кызылдың № 2 тыва ортумак школазының 10 клазында өөренип турар мен. Менден биче беш дунмаларым шупту школда хаара туттунуп, партия биле чазактың чылыг сагыш салыышкыны-биле хүрээлеткен өөренип турарлар.

Мээн-биле кады Кызылдың № 2 школазының 8 класста дунмам Яков Хертек база өөренип турар. Аас-кежиктиг өг-бүлеге өскен бичии чаштарга орук ажык. Оларга эртемниң дээдизин чаалап алыры белен.

Ынчангаш мен болгаш мээн дунмаларым шупту боттарының күзелдерин чедип, эртемниг, культурлуг хамаатылар болур бис. Бистериниң өөренип алырывысты күрүне бүрүнү-биле халаска хандырып турар. Делгем улуг өрээлдерлиг, чараш, чылыг интернаттарда чурттап турар бис.

Бичии дунмаларым эге школаның 1-4 класстарында эң эки өөренип турарлар. Мээн улуг акым Бичиниң оол хамаатыларның Совет Конституцияда бижитинген ыдыктыг хүлээлгезин ёзугаар Совет Армияга шериг албаныи кончуг эки өөредилге-биле эрттиргеш, чаныр келген.

Бистиң өөвүс иштинде бир-даа ажыл кылбайн турар кижи чок. Авам биле ачам колхозтуң 550 ажыг баш шээр малын малдап турар. Эрткен чылын 500 ажыг күш-хүнүн олар ажылдап алганнар, а бо чылын оон-даа хөй болур ужурлуг. Чүгле дээрге, кадарып турар шээр малы бо чылын өзүлделиг болган.

Советтер чуртунуң Конституциязының ачызында аас-кежиктиг, тайбың чурттап турарывыска чоргаарланыр мен. Мен бо чылын 10 классты эки доскаш, Совет Эвилелиниң найсылалы Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединче өөренип чоруптар мен.

Биске өөреннирингe, ажылдаарынга, дыштанырынга бүрүн эргени хандырган Төрээн чурттумга өг-бүленің мурнундан четирдим дивес аргам чок.

ХЕРТЕК АЛЕКСАНДР,
Кызылдың № 2 тыва ортумак школазының 10-гу клазының өөреникчизи.

жүлдези-биле чергелештир области үлетпүрүнүң улуг-улуг одаглары тыптып турар. Чурт иштиниң оттулар чүүл болгаш чурт үлетпүрү чыл келген тудум-на хөгжүп турар, ооң хөгжүлдезинге бо чылын күрүнениң чартык миллион рубль түүнүг хөреңгизин дөзевилээн. Совет Тываның чурт иштиниң оттулар чүүл болгаш чурт үлетпүрүнүң хөгжүлдезин тодарадып турар чамдык көргүзүглер мындыг-дыр: 1948 чылда райүлетпүр комбинаттарының бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли 3,2 миллион рубль турган, бо чылын 8 миллион хире рубль болур. Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады беш чыл дургузунда бодунуң бүдүрүлгезиниң хемчээлин 5 катап улгатырган болгаш 1954 чылда ооң бүдүрүкчү күчүзү 1,8 миллион рубль болур, ынчаарга ол 1947 чылда 350 муң рубль турган. 1946 чылда хөмүр даш тывыжы 11,2 муң тонна турган, а бо чылын ол 60,0 муң тонна болур, азы бештен ажыг катап өзер. Чүүк сөөртүлгези чыл келген тудумна улуг хемчээлдии-биле өзүп, автомобиль паркы күштүү-биле немежип турар.

Улус ажыл-агыйының хөгжээни-биле холбаштыр совет кижилериниң ССРЭ-ниң Конституциязында магадылатынган ажылдаар эргези херек кырынга боттанып турар.

Улус ажыл-агыйының өскени-биле чергелештир ажылчы чоннарның культура-амыдырал хандырылгазының деннели база-ла чайгылыш чокка көдүрлүп турар, оларның хереглелдери кажан-даа көстүп көрбээн шапкыны-биле өзүп турар. Ол чорук садыг талазында онза көскү. Бир эвес 1945 чылда чүгле хереглел кооперациязының системазында үүрмектеп садар бараан саарылгазы 50,5 миллион рубль түүнүг турган болза, 1953 чылда ол 280,0 миллион рубль болур. Хереглел кооперациязының садыг четкизи база санап четпес өскен. Чижээ, 1945 чылдың январь 1-де обласка садыгның 130 точкалары, ооң иштинде 9 раймагазиннер болгаш 15 столоваялар турган, ынчаарга бо чылдың октябрь 1-де садыг точкалары 314, ооң иштинде 16 раймагазиннер, хөй-ниитиниң 51 чемненилге черлери бар болу берген.

Области хоорайлар болгаш ажылчын суурлар дүрген өзүп турар, ында электри станциялары, чунар-бажыңнар, гостиницалар тургустунуп турар. Ажылчы чоннарның социал-амыдырал хандырылгазынга бүдүрүлге черлериниң чурттарга бажыңнарын тударынга ведемстволарның үндүрүп берген хөреңгилерин санаваска безин, бо чылын чүгле бюджет шугуму-биле коммунал ажыл-агыйга 6 миллион хире рубльди дөзевилээн. Чурттарының хуу тудугларына болгаш капитал септелгеге хереглээри-биле 1,6 миллион рубльдиң чээлизин бо чылын баш бурунгаар көрген турган.

Совет Конституцияның чаагай хереливиниң адаанга тыва улустуң национал хевирлиг, социалистиг уткашынарлыг культуразы онза дүрген чечектелип турар. Чогум-на совет Конституция чочга өөренир эргени хандырып берген.

Бо чылын бюджеттен чүгле чырыдыышкына безин область бюджединиң 40 хуузуч азы 50 миллиондан ажыг рубльди үндүрүп берген. Области 164 эге, чеди чыл болгаш ортумак школалар ажылдап, ында 30 муң хире өөреникчилер өөренип турар. Колхозчу араттарның 7,5 муң ажыг уруглары күрүнениң бүрүн хандырылгазында турар. Тываның ажылчы чоннарының аас-кежиктиг уруг-дарыын чүс-чүс совет башкылар өөредип турарлар.

Культур-чырыдыышкын ажылынга 5 миллион чыгыы рубль дөзевилетинген. Области он-он киноустановкалар, культура бажыңнары, клубтар болгаш библиотекалар ажылдап турар. Ол бүгүнү Совет Тываның ажылчы чоннары хостуу-биле ажыглап, боттарының культурлуг деннелин аная бедидип, дыштанылгазын эрттирип турарлар.

Социал-амыдыралдың болгаш кадыкшыдылганың албан черлериниң четкизи: уруглар бажыңнары, уруглар садтары, яслилери, уруглар шөлдери дыка калбарган, инвалидтер бажыңы, курорттар, санаторийлер, эмнелгелер болгаш медицина черлери ажылдап турар. Тыва улустуң кадыын камгалаар чаагай хүлээлгелиг совет тускай эртемниглер ол бүгү албан черлериниң ажылдап турарлар.

Чүгле кадык камгалалыңга болгаш социал хандырылгага безин 1953 чылда область бюджединиң талазы-биле 20 миллион ажыг рубль дөзевилетинген. Совет Конституцияның магадылааны дыштаныр эрге амыдыралда бүгү тала-биле боттанып турар.

Совет интеллигенцияның национал кадрларын белеткээр талазы-биле бистиң области башкы институду, педучилище, фельдшер-акушер школазы тургустунган. Төөгүнүн, дылдың болгаш литератураның эртем-шинчилел институду, национал театр, музей дээн ышкаш, ажылчы чонга бараан болурунуң өске-даа албан черлери ажылдап турарлар.

Бо бүгү чедишкиннерде бистиң улуг күрүневистиң хамаатылары—эр, херээженнер, тывалар, орустар болгаш совет чурттуң өске-даа улустарының Тывада чурттап турар төлээлекчилери боттары шуут киржип турар деп чүвени ССРЭ Конституциязының бо хүнүнде демдеглээри өөрүшкүлүг, чаагай-дыр. Үндезин тыва чоннуң иштинден партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа организацияларның удуртукчу кадрлары, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртур, Тывада экономиканы болгаш культураны социалистиг эгелерге дүргени-биле чаартып тургузар чаагай хүлээлгелиг кадрлар өзүп үнүп келген.

Совет Конституцияда хоойлу ёзугаар быжыглатынган соңгулда эргезинге үндезилээш, областың чонунуң бүгү бөлүктериниң төлээлекчилери партия организацияларының удуртулгазы-биле күрүнени эргелеп баштаарынга киржип турарлар. Ажылчы чоннарның депутаттарының область, район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринде ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның төлээлекчилери ажылдап турар. Эрткен соңгулдалар-биле областың чер-чер Советтеринге шупту катышкаш 1459 депутаттар соңгутурган. Оларны оон-даа хөй санныг совет актив хүрээлеп турар. Депутаттарның аразында 607 херээженнер бар. Олардан 2 кижи хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттериниң даргалары болуп ажылдап турарлар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында тургузукчу тайбың күш-ажылдың фронтузунга чаалап алган тиилелгелериниң түннелдерин Совет Конституцияның хүнүнде үндүрбүшаан, тыва улус бодунуң улуг Төрээн чурту—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели дээш, төрээн совет эрге-чагыргазы дээш, алдарлыг Коммунистиг партия дээш кызыгааржок өөрүшкүнүң болгаш кайгамчыктыг чоргааралдың байдалында чурттап турар. Коммунистиг партияның улуг тугунуң адаа-биле Совет Тыва ССРЭ-ниң акы-дуңмалышкы улустарының өг-бүлезинге чорааш бодунуң төөгүлүг хөгжүлдезиниң чырыткылыг оруун эрткен болгаш коммунизмниң тиилелгезинче бүзүрелдиг бар чоруур. Ол чорукка Тываның ажылчы чоннарын Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлери улам сорук киирип турар.

Делегейде болуп турар чоруктарның допчулалы

БО ҮЕНИҢ ӘҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сески сессиязының делгереңгей хүн айтырыгларында әң чугула боттуг айтырыг болза, «Делегейниң чаа дайынының айылын чайладырының талазы-биле болгаш улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының талазы-биле хемчеглер дугайында» совет төлээлериң тургусканы айтырыг болуп турар. Ол айтырыг бүгү чурттарның болгаш диптерниң улустарын ханызы-биле сүртедип турар, олар ону чогумчалыбиле шиитпирлээн турарын манап турарлар.

ССРЭ-ниң төлээлери боттарының саналдарын тодаргай билдингирибиле тургусканнар, ол саналдар атомнуг, водородтуг болгаш массалыг узуткаашкынның чепсектериниң өске-даа хевирлерин хоругдаарын, ол хоругдаашкынның күүселдези дээш өүгү делегейниң боттуг контролюн тургузарын, чепсегленишкиннерни, чепсектиг күштерни кызырарын, өске чурттарның девискээринде шериг базаларын узуткаары, а ол ышкаш алаан хөй чурттарда чоруп турар чаа дайын пропагандазын буруу шаварын көрүп турар. Ол саналдарның боттаныышкыны улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту боттуу-биле кошкадырынга чайлаш чок чедирер ийик. Ынчалза-даа шак ындыг перспектива тайбыңның дайзыннарынга таарышпайн турары илдең болгай.

АКШ-тың төлээлекчилери Совет Эвилели Катышкан Штаттарның айыл чок чоруунга «кыжанып турар» дээр аянныг нүүлдүг чөнгээлээшкиннер-биле безин кызыгаарлатынмайн, совет саналдарның ужур-утказын хажыдар дээш калчаалыг оралдажыышкыннарны кылганнар. Ынчалза-даа ол оптуг аргалар кымны-даа албаактырып шыдавас, үүге дээрге, харын тайбыңга кыжаныышкын АКШ-тың агрессчи бөлүктериниң үүүп турар болгаш ол бөлүктер улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынга сонуургалдыг эвестер деп чувени делегейниң калбак хөй ниитизи тергиин эки көрүп турар.

Катышкан Штаттарның чорудуп турары «соок дайынның» политиказы чепсегленишкиннерни калчаалыг ёзу-биле эңдере бүдүрер чорукбиле, өске чурттарның девискээринге хөй санныг шериг базаларын организастаары-биле, агрессчи блоктарны тургузары-биле, Барыын Германияны болгаш Японияны дагын чепсеглээрин күштелдирери-биле каспырлажып турар дээрзи бүгүдеге билдингир. АКШ-тың шериг чарыгдалдары бүгү бюджеттиң 74 хуузун ушта соруп ап турар. Катышкан Штаттарга кым-даа кыжанмайн турда, америк чазак болза, амгы үеде барык дөрт миллион кижи болуп турар доктаамал шериг күштерин тудуп турар.

Бо бүгү фактылар болза, совет саналдарга хамаарыштыр АКШ чүге шак ындыг таарымча чок турушту ээлеп алганыл деп чувени аажок бүзүредир тайылбырлап турар.

Совет төлээлер шак ындыг уткалыг саналдарны Кол Ассамблеяның мооң мурнундагы-даа сессияларынга киирип келгенин, ынчалза-даа АКШ-тың төлээлекчилери «бадылаашкын машиназын» ажыглап турган, оларны ол санында-ла хүлээвейн келгенин демдеглээри „чугула.

Атомнуг чепсекти хоругдаарын, ооң бүдүрүлгезин соксадырын, мурнунда бүдүртүнген атомнуг бомбаларны хамааты сорулгаларга ажыглаарын көрүп турар конвенцияны хүлээп алыр дугайын Совет Эвилели 1952 чылдың мартта саналдааны билдиңгир болгай. Оон-биле кады ол конвенцияның күүселдези дээш бүгү делегейниң шыңгыы контролюн доктаадып тургузарын база саналдаан. Ол тодаргай санал АКШ-тың талазындан удурланыышкынны болдурган. Олар анаа удур «Барухтуң планы» дээр чүвезин тургусканнар. Ол «план» болза, атомнуг энергия бүдүрүлгезиниң бүгү чепсектерин америк монополиялар тергиидээн «бүгү делегей контролюнуң органынга» ооң өнчүзү кылдыр дамчыдып бээрин көрүп турар.

Шак ындыг органны тургузары АКШ-тың атомнуг бомбаларны моон сонгаар-даа бүдүрериниге шаптыктавас деп чувени билип алыры берге эвес. Совет төлээлериң баштыңы А. Я. Вышинский сессияга албанияның америк документилерин көргүскен, ол документилерде «Барухтуң планының» күштүг болуп кирери Катышкан Штаттарга атомнуг чепсектиң бүдүрүлдезин соксадырын болдурбайн турар деп шуут чугаалап турар. Америк төлээлекчилерге совет саналдың таарышпайн барганының ужуру оортан илдең-дир.

Өске база бир чугула совет санал болза, Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери—беш улуг күрүнелер—ССРЭ, АКШ, Великобритания, Франция, Кыдат чыл дургузунда боттарының чепсектиг күштериниң үштүң бир кезиин кызырарын база Кол Ассамблея Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинге бүгү күрүнелер чепсегленишкиннерни кызырар чорукту боттандырары-биле чүлеп турарын делегейниң улустарынга база дагын онза тодаргайыбиле көргүскен.

Ынчалза-даа АКШ-тың, Англияның чагырыкчы бөлүктери бо үениң әң чугула айтырыы—тайбың болгаш айыыл чок чорук дугайында айтырыгны көөрүнден дезип шыдавастар. Бүгү кижи төрелгетен ол айтырыгны шиитпирлеп көөрүнге хан-дамырындан сонуургалдыг. Бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларны тайбың ёзу-биле шиитпирлеп таарыштырарынче хемчеглерни сонгаарладыышкын чокка хүлээп алырын болгаш бүгү делегей байдалында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырын делегейниң улустары негеп турар.

ФРАНЦУЗ УЛУС — «ЕВРОПА АРМИЯЗЫНГА» УДУР

Францияга сөөлгү үениң дургузунда «европа армиязын» тургузарынга удур шимчээшкин чаа күш-биле калбарган. Француз улустуң әң калбак кезектери чурттуң национал хамаарышпас чоруунга болгаш айыыл чок чоруунга кыжанып турар шак ындыг каржы хемчеглерден ойталаарын чазактан негеп турар.

Улустуң ол шиитпирлиг негелделери чазактың даштыкы политиказының айтырыгларын чугаалажып турган Национал хуралдың ажылындан бодунуң көрүнчүктелиишкинин тыпкан. Дискуссияның бүгү чорудулгазы «европаның камгалал ниитилежилгезиниң» дугайында айтырыгның талазы-биле буржуаз партияларның ортузунда чидиг чөрүлдээлер туруп турарын көргүскен. Ол айтырыг парламентиниң барыын үзелдиг бөлүглежишкиннеринде «будулуушкунну болдуруп турар», ынчангаш «европа армиязының» талалакчылары боттарынга деткимче тып алыры аажок берге деп француз парлалга демдеглеп турар.

Национал хуралдың бюрозунга резолюцияларның чээрби янзы төлевилелдери кирген турган, оларның хөй нуруузу «европа армиязының» идеязын буруу шаап турар. Буржуаз партиялардан үүгле ийи партиялар (социалистиг болгаш улустуң республиканчы) чазактың «европа политиказын» деткип, резолюциялар киргеннер. Оон-биле кады соңгукчуларның негелделерин херекке алырынга албадатырган социалистер бодунуң резолюциязынга янзы-бүрү хоозун чугааларны киргеннер. Чижээлээрге, шериг блогунга Англия киржир ужурлуг, ынчаарга АКШ болза, керээни үрээн таварылгада магадылалды бээр хүлээлгелиг суг дээш, оон-даа ыңай.

Коммунистиг партияның парламент бөлүү «европа армиязынга» хамаарыштыр француз улустуң туружун әң тодаргайы-биле илереткен. Депутат коммунистер боттарының резолюциязынга чазактан: «бистиң чуртувусту дайынче киир тырттарын бодап, тергиидээшкинниң болгаш чаалап алыышкынның сорулгазы-биле Германияны чепсеглээри болуп турар бонн болгаш париж керээлеринге чурттуң шиитпирлиг удурланыышкынын барымдаалап көөрүн; Францияның амгы эргелеринден кандыг-даа чаа ойталаашкын болдурбазын болгаш ол эргелерни дорамчылап болгу дег кандыг-даа хүлээлгелерни бодунга албазын; Германияның бүгү кожаларынга оларның кызыгаарларының магадылалын болгаш Европага айыыл чок чорукту хандырып турар кылдыр, Герман айтырыгны тайбың шиитпирлээр сорулга-биле чугаалажыышкыннарның инициативазын ылередирин» негээн.

Француз улустуң хөй нуруузу харын шак ындыг күзел-биле хаара туттунган турда, «европа армиязын» тургузарының талалакчылары ону херекке албайн барып шыдавастар. Социалистиг партияның удуртулгазы социалист депутаттарның ортузунга «чаңгыс эп» чедип алыр дээш калчаалыг күжениишкиннерни салып турар. «Энформасьон» солунчуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, социалистиг партияның баштыны Ги Молле «чайгылып турарларны» бир эвес олар «бадылаашкын чурумунга» чагыртпас, «Европаны катыштырарының төлевилелин деткивес болза, партиядан оларны үндүрерин кыжанган. Шак ындыг янзылыг байдалдар өске-даа буржуаз партияларда база бар болуп турарын француз парлалга онзалап демдеглеп турар.

Парламент саналдарының чорудулгазында чазак болза, ооң «европа политиказын» чугаа чок үүлдүг деп көргү дег хөй нуруунуу чыыра тыртып алыры берге-дир деп чувени бүзүреп көрген. Улустуң республиканчы шимчээшкин партиязының парламент фракциязы байдалды шымбайжыдып алырын оралдашкаш бодунуң резолюциязының ужур-утказын барыын социалистерниң резолюциязының ужур-утказынга чоокшулаштыр эде чогааткан. Ынчалза-даа социалистиг партия баштай ону деткиир деп шиитпирлеп алгаш, сөөлүнде ол үүгле бодунуң резолюциязы дээш бадылаар апаарын медээлээн. Ооң ужурундан улустуң республиканчы шимчээшкин партиязының баштыңнары бодунуң туружундан ойталааш, социалистерни деткиир деп медеглээрден өске чүүдаа тыппаан.

Национал хурал социалистерниң баштайгы ээлчегде оларның резолюциязы дээш бадылаар дугайында негелдезин бадылаашкыннарның хөй нуруузу-биле ойталап каапкан. Ол чорук чаа нарыыдаашкыннарны болдурган. Шак ынчап баар ортта, министрлер чөвүлелиниң даргазы Ланьель улустар аразының чугаалажыышкыннары эгелээр апарган үеде политика болза, «билдингирибиле тодаргайлатынган» турар ужурлуг деп медеглээш, чазакка идегел дугайында айтырыгны тургускан.

Национал хуралда амгы байдал чазакты аңгадаашкынныг байдалче киирип турар. Тургустунган байдал Вашингтонга ажыктыг шиитпирни дүрген-не хүлээп алырынче ону албадавышаан, үр үеник иштинде Францияны ыйдып келген америк чагырыкчы бөлүктерни база тодаргайы-биле ангадаашкынныг байдалче киирип турар.

«Европа армиязынга» удур Францияда күчүлүг шимчээшкин француз улусту чаа дайын авантюразынче киир тырттар бодалдан ам-даа ойталаваан бүгү кижилерге шыңгыы сагындырыг болуп турар. «Амгы үеде француз улус болуушкуннарның угланыышкынын тайбыңга ажыктыг кылдыр өскертип шыдаар аргалыг, ынчангаш ону бүгү чурттарда билип турар... Бис чаасканн эвес бис. Бүгү чурттарның улустары Францияның улузундан хөй-хөй чүүлдерни манап, анаа бүзүреп турар» деп Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң сессиязының индиринден Жолио-Кюри бүрүн барымдаа-биле медеглээн.

Д. БОЧАРОВ.

Тайбыңчыдылга талазы-биле шериг комиссиязында корей-кыдат төлээлериң дыннадыы

ПЕКИН. Синьхуа агентилелиниң корреспондентизи Кеходон районунда корей-кыдат таланың чепсээн дүжүрткен зоназын америк таланың боолап турганының дугайында тайбыңчыдылга талазы-биле шериг комиссиязында корей-кыдат төлээлериниң дыннадыын дамчыдып турар.

Тайбыңчыдылга талазы-биле шериг комиссиязының хуралынга корей-кыдат тала тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганы америк таланың чаа үрээшкининге удурланыышкынны медеглеп, келир үеде америк тала ындыг янзылыг таварылгаларны дапкырлавазынга магадылалды тургузарын негээн.

(СЭТА).

Общиналар палатазынга Иденниң медеглели

ЛОНДОН. Пресс Ассошиэйшн агентилелиниң дыннадып турарын ёзугаар алырга, Англияның даштыкы херектериниң министри Иден ноябрь 30-де общиналар палатазынга айтырыгга харылавышаан, ноябрь 26-дагы совет нота дугайында айтырыгның талазы-биле «совет нота баргылаан өске чурттарның чазактары-биле база сүмележип турар мен» деп медеглээн. Санал-оналдарның ол солчуушкуну дүрген болгаш чедимчелиг чоруп турар, ынчангаш даштыкы херектериниң дөрт министрлериниң ужуражыышкынын удавас организастаарының аргазы бар болуп турар дээрзинге чазак идегеп турар дээн. (Ол медеглелди адыш часкаашкыны-биле уткаан).

Оон мырыңай чаа берген харыызын «Катышкан Штаттарның чазаа чүүлдүг деп көөрүнге» бүгү барымдаалар бар деп Иден харыылаан.

(СЭТА).

Индияның премьер-министри Нерунуң парламентиге кылган медеглели

ЛОНДОН. Рейдер агентилелиниң корреспондентизиниң дыннадып турарын ёзугаар алырга, Индияның премьер-министри америк-пакистан шериг чугаалажыышкыннарының дугайында дыннадыларга хамаарыштыр парламентиниң улус палатазынга айтырыгга харылавышаан, медеглээни болза: «Индияның чазаа кандыг-даа, шак ындыг болуушкуннарны кончуг улуг дүвүрээзинниг кичээнгей-биле хайгааараар апаар деп толаргай медеглээн болгай. Кедир үеде кандыг-даа базымнар болуп болгу дег болуушкуннардан хамааржыр.»

(СЭТА).

НЬЮ-ЙОРКТА парлалга ажылдакчыларының ажыл соксадыышкыны

НЬЮ-ЙОРК. Күш-ажылдың америк федерациязының профэвилелинде кирип турар 500 фотограверлериниң ноябрьның 28-те эгелээн ажыл соксадыышкыны ноябрьның 30-де үргүлчүлевишаан турган. Ажыл соксадыышкынының түңнелинде ноябрьның 30-де чүгле «Нью-Йорк геральд трибюн» деп чаңгыс эртенги солун үнген. «Нью-Йорк таймс», «Дейли ньюс» болгаш «Дейли миррор» деп солуннар шуут үнмээн.

(СЭТА).

Швед солунга Хо Ши Миннин харыызы

ПАРИЖ. Стокгольмдан Франс Пресс агентилелиниң дыннадып турарын ёзугаар алырга ноябрьның 29-та «Экспрессен» деп швед солун Вьетнамның Демократтыг Республиказының президентизи Хо Ши Миннин харыызын парлаан.

Ол солун ооң Парижте корреспондентизи Лефгреннин саналын ёзугаар Вьетнамның Демократтыг Республиказының Пекинде төлээ черин дамчыштыр Хо Ши Минге телеграмма чоруткан деп бижип турар. Ол телеграммада беш айтырыглар бар. Швед солунга парлатынган ол айтырыглар болгаш оларга Хо Ши Миннин харыыларының текстизи моон адаанда парлатынды.

Бирги айтырыг: хөй-хөй француз политиктиг ажылдакчылар индийкыдат чөрүлдээзин силерниң чазааңар-биле дорт чугаалажыышкыннарыны аргазы-биле шиитпирлеп таарыштырарын чедип алырын күзеп турар чоруун Францияның национал хуралынга чоокта чаа болган саналдар көргүскен. Ниитизи-биле француз улуста улам-на күштүг болган шак ол күзээшкинни силер болгаш силерниң чазааңар таарымчалыг уткуур боор дээрзинге кордал салып болур бе?

Харыы: вьетнам улуска дайынны француз чазак дөгээн, ынчангаш вьетнам улус бодунуң национал хамаарышпас чоруун болгаш бодунуң тайбыңга чурттаар деп күзелин камгалавышаан, боо-чепсекти туткаш, 7—8 чылдың дургузунда маадырлыг ёзу-биле тулчур ужурга таварышкан. Бир эвес француз колонизаторлар бодунуң эжелекчи дайынын үргүлчүлээр болза, вьетнам улус патриоттуг дайынны тиилелгелиг төнчүзүнге чедир чорудар деп шиитпирлиг чорук-биле долдунган. Ынчаарга бир эвес, француз чазак дайынның каш чыл дуржулгаларын билгеш, тайбыңчыдылганы чарлап, чугаалажыышкыннарның аргазыбиле индий-кыдат айтырыгны шиитпирлээрин күзеп турар болза, Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаа болгаш чону француз саналды чугаалажып көөрүнге белен.

Ийиги айтырыг: амгы үеде тайбыңчыдылганы кылырының, база ону кандыг негелделерге кылырының аргазы туруп турарыл?

Харыы: француз чазак дайын чорудулгаларын соксадыр ужурлуг. Ынчан тайбыңчыдылга боттуг болур. Ындыг янзылыг тайбыңчыдылгага үндезин болза, француз чазактың талазындан Вьетнамның хамаарышпас чоруун ёзулуг хүндүлээр чорук болур ужурлуг.

Үшкү болгаш дөрткү айтырыглар: удур тала-биле ужуражыышкынны организастаарынга нейтральдыг күрүненің болдунар аргалыг чаагай дузазын көргүзер чорукту хүлээп алырынга чөпшээрежип болур силер бе? Шак ындыг хүлээлгени Швеция бодунга хүлээп ап болур бе?

Харыы: бир эвес нейтральдыг күрүнелер Вьетнамда дайынның доозулган турарын күзеп, база чугаалажыышкыннарны чорударын оралдажып турар болза, шак ындыг эгелекчи чорукту чаагай күзел-биле хүлээп ап болур. Ынчалза-даа тайбыңчыдылга дугайында чугаалажыышкыннар колдуунда француз чазак биле Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазааның шыдаар әң чугула факторларның бирээзи болур» деп Хо Ши Мин үргүлчүлеп чугаалаан.

Итали полиграфистернин тиилелгези

РИМ. «Унита» солуннуң дыннадып турарын ёзугаар алырга, ноябрьның 28-те, үр чугаалажыышкыннарның база хөй-хөй бүгү ниити болгаш кезек-чамдыктай ажыл соксадыышкыннарының соонда полиграфия үлетпүрүнүң ажылчы чоннары биле солуннар ээлериниң аразында чаа күш-ажыл керээзиниң дугайында дугуржулга кылдынган. Ук дугуржулга хүннүң ажыл төлевирин улгатырарын, а ол ышкаш байырлал хүннеринде ажылдааны дээш төлевирни улгатырарын болгаш өске-даа немелделерни хандырып турар.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редакторнуң оралакчызы М. Н. ЛЮНДУП.

1954 чылда

„ШЫН“

солуннуң чагыдылгазы үргүлчүлеп турар

ЧАГЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

чылда — 52 губль 20 копеек, чартык чылда — 26 рубль 10 копеек, 3 айда — 13 рубль 05 копеек.

Неделяда 5 үнер

Чагыдылганы „Союзпечать-тың“ хоорайларда кылдистери, харылзаа салбырлары болгаш агентилери, а ол ышкаш бүдүрүлгелерде, албан черлеринде, совхозтарда болгаш колхозтарда хөй-ниити төлээлекчилери хүлээп ап турар

Оон-биле кады областың

„Тувинская правда“, „Тыванын аныяктары — Молодёжь Тувы“, „Сылдысчыгаш“

солуннарының чагыдылгазын база хүлээп ап турар.

Шупту чагылгалыг турарынче!

СОЮЗПЕЧАТЬ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл. Щетинкин кудумчузу, бажын 7. ТЕЛЕФОН НАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң оралакчы эзизи, партийжи амыдыралы, культура болгаш амыдыралы кылдистериниң—3—88; харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш агитация, коргаа ажыглагый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа кылдистериниң 4—98, иштинги информация, бухгалтерииниң—3—65.

ТС02664. Культура эргелелиниң типографиязы